

Feledékeny emlékezetpolitika

Az egész tavalyi esztendő az 1918. december 1-jei Gyulafehérvári Román Nemzetgyűlés centenáriumának jegyében telt nálunk. Ez a hirtelenjében összehívott nagygyűlés mondta ki annak idején Erdély egyesülését Romániával. Ahogy az lenni szokott, mindenféle kiadványokkal, kiállításokkal, színházi előadásokkal ünnepelte a centenáriumot Románia. Jobban mondva ünnepelték a románok, mi, magyarok pedig itt-ott felvetettük, jó lenne ezt a megemlékezést arra használni, hogy kezdjünk el végre valamilyen román–magyar párbeszédet az elmúlt száz esztendőről. Netán egy közös jövőkép kialakításában is segítene, ha sikerülne közelíteni egymáshoz a kétféle történetet: a román és a magyart.

De úgy tűnik, erre a közeledésre még várunk kell. Jövőre mi fogunk emlékezni Trianon száz esztendejére, hiszen egyelőre még a naptárat is más-képpen értelmezzük, a románok szerint 1918. december 1. volt a nagy beteljesülés pillanata, mi meg 1920. június 4-ét gyászoljuk, és a Gyulafehérváron elfogadott Nyilatkozatból az azóta is teljesítetlen ígéretekre szoktuk felhívni a figyelmet. 1990-ben, amikor a román parlament úgy döntött, hogy december 1-je lesz Románia nemzeti ünnepe, mi egy másik napot javasoltunk, december 21-ét, a Ceaușescu-diktatúra 1989-es bukásának napját, mivel az a forradalmi pillanat gyakorlatilag mindannyiunknak ugyanazt jelentette. Nem sikerült ezt a javaslatot elfogadtatnunk, és attól kezdve a nemzeti ünnep minden évben a román–magyar viszony fokmérője is. Ha van többé-kevésbé eredményes együttműködés a román és a magyar politikusok között, országon belül és országaink között, akkor a retorika is pozitívabb. Amikor viszont beszűkülnek a perspektívák, a kétféle múlt is távolodik egymástól. Lapozgatom régebbi megszólalásainkat a december 1-jei román nemzeti ünnep környékén, és ha az évszámokat letakarnám, akkor is pontosan ki lehetne következtetni, hogy éppen hol tartottunk kölcsönös toleranciában vagy intoleranciában. Ahhoz például, hogy 2003-ban a román parlament két házának együttes ünnepi ülésén viszonylag őszintén beszélhessek, és egy-két közbekiáltástól eltekintve végig is hallgassanak, kellett a politikai érdek: a román kormánypártnak csak a mi szavazatainkkal volt meg a többsége a parlamentben. Így aztán tisztázhattam néhány fontos elvet: „Az erdélyi magyarok egészen másként élték meg az 1918-as fordulatot, mint a románok. Míg a románok kivívták azt az államiságot, amelyre régóta törekedtek, a magyarok elveszítették meglévő államiságukat. Miért tagadnánk, hogy elődeinknek nem lehettek hasonló érzelmeik a jelenkori román történelem meghatározó eseményével szemben? [...] December 1-jének a Gyulafehérvári Kiáltvány révén az erdélyi magyarok számára is jelentős üzenete van. Ez a dokumentum egy számunkra rendkívül fontos elvet nyilatkoztat ki: Erdély népeinek jogát, hogy anyanyelvükön tanulhassanak, igazgathassák

önmagukat, és gyakorolhassák az igazságszolgáltatást saját kebelükből megválasztott személyek által. Ez a Kiáltvány közvetett módon Románia államalkotó tényezőiként ismeri el a magyarokat és a többi nemzeti kisebbséget. Mindaz, amit ma el akarunk érni, levezethető ebből az aktusból. Való igaz, hogy Románia sorsának irányítói utólag más útra tértek, de ami akkor, december 1-jén elhangzott, annak ma is érvényesnek kellene lennie. [...]

Nem vagyok meggyőződve arról, hogy nagyon rövid időn belül azonos módon fogjuk értelmezni történelmünk minden eseményét, minden személyiséget és minden szobrot – beleértve az aradi Szabadság-szobrot is –, de tisztelnünk kell a másik fél jogát, hogy saját értékeit megőrizze, különösen a szabadságtörekvéseinket kifejező szimbólumok esetében.”

Mostanában is sokszor eszembe jut az az 1990-es döntés a román nemzeti ünnepről, meg is írtam ezt már többször, nem véletlenül. Hiszen számomra eléggé egyértelmű bizonyítéka annak, hogy nem mindegy, mit emelünk ki a múltból, mire emlékezünk, és mit hagyunk feledésbe merülni. Látszólag a múltról döntünk ilyenkor, de valójában mindig a jövőről szólnak ezek a döntések. Hogy történelem csupán egy van? Ez igaz. Csakhogy a történelem teljességét nem foghatja be az emlékezet, és minden pillanatban választanunk kell a fontos vagy kevésbé fontos narratívák között. Ezeknek a választásoknak pedig következményeik vannak. Objektív történelem tényleg csak egyetlenegy van, de azt senki sem ismeri igazán, még a történészek sem, bár ők legalább törekszenek erre. Nekünk viszont számos szubjektív történelem áll a rendelkezésünkre.

Én például egész nemzedékemhez hasonlóan már gyerek- és kamaszkoromban, a múlt század ötvenes és hatvanas éveiben szembesültem a sokféle történelem lehetőségével, és számunkra a legizgalmasabb kihívás pontosan ez volt: a hazugságok tömkelegében rálelni az egyetlen igaz történelemre. Mire a hetvenes évek első felében a magyar–francia szakot Kolozsváron elvégeztem, már legalább három, de inkább négy történelmet kellett megtanulnom. Azóta tudom, hogy a fake news nem mai jelenség, legfeljebb csak a kifejezés új, és ráadásul nemcsak a mindenkori jelenről, hanem a múltról is gyárthatók ilyen hamis hírek. Holott Európának ebben a részében a nemzetek már rájöhettek volna, hogy nem a múltbéli híreket kellene átírni, hanem a mai valóságot kellene megváltoztatni. Ami persze sokkal nehezebb. Könnyebb egy ügyes emlékezetpolitikával – ami egyúttal „felejtéspolitika” is – mai hatalmi célokra felhasználni azt, ami ezelőtt száz esztendővel történt, vagy esetleg meg sem történt.

Kisiskolásként a romániai kommunizmus félig-meddig még internacionalista korszakában osztályszempontú történelmet tanultunk. Ennek megfelelően Erdélyben, vagyis Havasalföld és Moldva után a harmadik „román országban” a Budai Nagy Antal-féle felkelésben, majd később Dózsa György seregében is együtt harcoltak román és magyar parasztok elnyomóik ellen, akikről nevük után sejteni lehetett, hogy magyarok voltak, de ezt a tanácskönyvek különösebben nem hangsúlyozták. Aztán valamikor a hatvanas években változott a történelemszemlélet, győzött a dákoromán kontinuitás elmélete, miszerint az Erdélyben őslakos dákok átvették a római hódítók

nyelvét, és ebből a keveredésből lett a román nép. Tudományos bizonyítékok ugyan nincsenek erre, de nem is tudományról volt szó, hanem ideológiáról: az internacionalizmust felváltotta a nacionálkommunizmus, és a magyar gyermekek is szorgalmasan magolták a kötelezően román nyelvű történelemkönyvekből „népünk”, mármint a román nép dák eredetét. Akkoriban járta az a vicc, hogy Nicolae Ceaușescu Székelyföldre látogat, a fogadására kirendelt tömegből magasba emel egy kisfiút, és románul megkérdi: „Hogy hívnak, te dákióka?” A gyerek büszkén rávágja: „Attila.” Nem valószínű, hogy ilyesmi valaha is megtörtént, de megtörténhetett volna. Mire leérett-ségiztem, a nemzeti ideológia fölülírta az osztályharcot, és ezáltal megváltozott a történelem is. De valamennyi még mindig megmaradt a „Föl, föl, ti rabjai a földnek” illúziójából, és még mindig „románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek” éltek Romániában a tömeggyűléseken szónokló diktátor szerint. Amíg aztán a nyolcvanas években eltűnt ez is, „magyar nemzetiségű románok” lettünk egyik napról a másikra, és ehhez igazították Erdély történelmét is. Ennek első bizonyítéka egy jelentéktelen pártkatona, Ion Lăncrăjan könyve volt, a *Cuvânt despre Transilvania* (Beszéd Erdélyről) című szennyirat. Tiltakoztunk ellene, de hiába. Alig múltam harmincéves, és már háromféle történelmet kellett visszamenőleg tudomásul vennem. Illetve volt egy negyedik is, amelyet egészen korán kaptam otthon szüleimtől és nagyszüleimtől szájhagyományként, vagy pedig én magam olvastam az innen-onnan megszerzett könyvekben. Emlékszem, nagyanyáméknál nyaralva a háromszéki Erdővidéken, kölcsönkérték nekem a faluban egyetlen példányban meglevő, nagy becsben – és nagy titokban – tartott Orbán Balázs-művet, a *Székelyföld leírását*, és azt bújtam egész vakációban.

Milyen volt ez a nem hivatalos történelem? Hiányos természetesen, bár a karakánabb történelemtanárok is kiegészítették az óra végén ezzel-azzal a hivatalos verziót. Ám összességében ez is csak emlékezetpolitika volt, válasz arra, amit a román állam legyűrt a torkunkon. Sok szempontból ugyancsak hamis Erdély-kép állt össze bennünk, és attól tartok, Magyarországon sem volt ez másképpen, mert ott meg a Kádár-rendszert majdnem végig jellemző, mindenben és mindenütt a nacionalizmustól rettegő, steril internacionalizmus nem tette lehetővé, hogy a hamis emlékezet- és felejtéspolitikai helyett a magyarországi fiatalok megtudhassák a teljes igazságot az utód-államokban élő magyarokról. Az is igaz, hogy már a nyolcvanas években mégis beindult egy komoly kutatómunka a századelő és a két világháború közti időszak történelméről, változott a kiadói politika is, és néhány akkoriban megjelent magyarországi könyv – többek közt a háromkötetes *Erdély története* – nagy légszomjunkban egy-egy korty oxigént jelentett nekünk is, amennyiben hozzájutottunk.

Igen, ez a puzzle-darabokból összerakott alternatív történelem jó volt arra, hogy bele ne süllyedjünk a minket körülvevő hazugságok mocsarába, de ahhoz nem volt elegendő, hogy többé-kevésbé objektív képet alakíthassunk ki a múltból. Állítás és tagadás, tézis és antitézis szorításában vergődünk, sőt, vergődünk mindmáig, nemcsak magyaroknak és románoknak, magyaroknak és szlovákoknak, magyaroknak és szerbeknek nincsen közös történetük, ha-

nem magyar–magyar egyetértés sincsen számos fontos kérdésben. Még a cáfolhatatlan adatokat is másképpen értelmezzük sokszor, azokat is az emlékezetpolitikai szükségletekhez igazítjuk.

Az otthoni történelem, amelyet annak idején az éppen aktuális iskolai tananyaggal szembeszegeztünk, tulajdonképpen ugyanazt a logikát követte, mint a hivatalos verzió. Ha a románok azt állították, hogy ők már kétezer éve itt vannak Erdélyben, akkor nekünk egyrészt a székelyek hun rokonságával kellett érvelnünk, másrészt azt kellett bizonygatnunk, nem-hogy nincsenek itt évezredek óta, hanem alig tegnap vagy tegnapelőtt jöttek át a hegyeken, ma sincsenek többségben, és a népszámlálások hazudnak. Gyerekkoromban Kézdivásárhelyen, a Kárpátok délkeleti csücskében, több mint hétszáz kilométerre Budapesttől, egy gyakorlatilag százszázalékosan magyar városkában nem volt nehéz elhinnem, hogy Erdély nemcsak történelmi jogon a miénk, hanem a mai demográfiai arányok is emellett szólnak. Mondhatott bárki bármit, nem hittük, és attól tartok, ma is vannak még, akik gyalázatos hazugságnak tartják, ha azt olvassák mondjuk Romsics Ignác munkájában, az *Erdély elvesztésében*, hogy már a 19. század közepén jóval többen voltak a románok, mint mi. A hamis kép a múltról azért veszélyes a jelenre és a jövőre nézve, mert akadálya minden józan megoldáskeresésnek, és a valóban sürgős, mélyreható erkölcsi, politikai, államszervezési korrekciók, vagyis egy méltányos jóvátétel helyett sehova sem vezető bosszúvágygal tölti el a magyar közösséget, amely ily módon saját magát fosztja meg egy másfajta jövő lehetőségétől. Más szóval: az egyik oldalon a románok próbálják nap mint nap igazolni a magyarelles diszkriminációt az évszázadok során elszenvedett jogsérelmekkel, a másik oldalon meg a magyarok tekintenek megalkuvásnak minden kompromisszumot, és sem a száz évvel ezelőtti hatalomra jutott többség, sem az egykori hatalmától megfosztott kisebbség nem úgy gondol Erdélyre, mint közös tulajdonra, hanem románok és magyarok is egy saját Erdélyért szállnak síkra. Márpedig egy ilyen birtokharcból jósolhatóan a többség fog győztesen kikerülni, ezért lenne fontos a múltat nem a restauráció végett, hanem abból a célból megismerni, hogy csapdáit elkerülhessük. Bármennyire utálatos is nekünk, magyaroknak, az a mondat, hogy „az okosabb enged”, valami ilyen kölcsönös „okosságra” lenne most szükség a román–magyar kapcsolatokban.

Két Erdély, két történelem, sőt, valójában több történelem. Itt tartottunk 1989-ben, a rendszerváltás pillanatában. Akkor viszont esélyt láttunk a közös történelemre, az összebékíthető emlékezetre, tehát a közös Erdélyre. Mi valósult meg belőle? Talán nem sok, de valamennyi mégis. Annak ellenére, hogy a – többnyire nem spontánul – kiéleződött konfliktusok hamar megtörték a kezdeti lendületet. Úgy tűnt, hogy Marosvásárhely véres márciusa után illúzió hinni a román és a magyar múlt közelítésében. A román nemzeti ünnep kijelölése, az egyoldalú 1918. december 1-jei döntés jelentőségének mértéktelen eltúlzása egyáltalán nem segített ebben a közeledésben, viszont még így is megmaradt a lehetőség, hogy kialakítsunk valamilyen kölcsönösséget, ki-ki szerethesse a maga külön múltját, de tartsa tiszteletben a másikat is, amint azt én is elmondtam a román parlamentben. Végző soron

az is elképzelhető, hogy könnyebb egy ilyen kompromisszumot megkötni, mint olyan politikai „cenzúrát” működtetni, amely csak a kilúgozott narratívákat engedi be a két nemzet közös panteonjába. Igen, talán a kölcsönös tisztelet lenne az egyszerűbb, nem pedig a véleménykülönbségek szőnyeg alá seprése. Kezdték is kialakulni ez a kölcsönösség, eredményesnek is tűnt, de az utóbbi időben megtorpant a folyamat, és még nem is lehet pontosan felmérni, hogy a 2018-as centenárium egyoldalú túllihegése milyen változásokat hozott a román–magyar viszonyban. Annak ellenére, hogy rólunk, mint mondtam, keveset beszéltek ezeken a centenáriumi rendezvényeken, vagy esetleg éppen azért, hogy kiderült, az elmúlt száz évről nélkülünk is meg lehetett emlékezni, utólag felerősödtek a magyarelles hangok a közéletben. Úgy vélem, a minapi úzvölgyi konfliktusnak is köze van ehhez a hangulathoz, egyfajta kisajátítási kísérlet ez is, nemcsak a jövőt, hanem visszamenőleg a múltat is próbálják megváltoztatni, akik az erőszakos temetőfoglalást szervezték. Veszedelmes irányváltás ez, miután egy jó ideig nem errefelé haladtunk. Bár azt sem hallgathatom el, hogy miközben a demagógia, vagyis a vélt vagy valós közvéleménytől való rettegés már egy ideje Romániában is úrrá lett nemcsak a politikusokon, hanem sok értelmiségin is, ezúttal mégis biztató volt, hogy a román értelmiség egy része nyíltan el merte ítélni ezt a provokációt. Summa summarum: az emlékezetpolitikából napi politika lesz, abból meg jó esetben társadalmi béke, rossz esetben megosztottság, gyűlölet, konfrontáció.

8

Kelet-Közép-Európában, illetve ezen belül a Kárpát-medencében minden rendszerváltozáskor illik kicserélni a berendezést: utcák cserélnek nevet, szobrok tűnnek el, lehetőleg úgy, hogy az előző rendszernek nyoma se maradjon. Az utódállamokban ez nemcsak politikai, hanem etnikai szempontok szerint is zajlik, és amikor az előző gazda keze nyomát már mindenhol eltüntették, de az új gazdának még nem volt ideje a maga kézjegyét mindenre rátenni, nem az emberek, hanem maguk a falvak és városok válnak mankurttá. Regényében Csingiz Ajtmatov – szokás-e, illik-e még idézni őt? – leírja, miképpen fosztották meg szörnyű kínok közepette a háborús foglyokat emlékezetüktől a sztyeppe népek. Ugyanis csak az lehet tökéletes szolga, akinek nincsenek emlékei. Az emlékezés: túlélés. Így aztán a ma Kolozsváron hivatalosan Napoca nevet viselő utcát a magyarok csak Jókai utcaként emlegetik, Marosvásárhelyen a Călărașilor utcát pedig Kossuth utcaként. Amíg vannak saját utcaneveid, és tudod, hogy hol voltak a szobraid, nem leszel teljesen szolga. Ez is emlékezetpolitika, aminek természetesen csak akkor van értelme, ha stratégia lesz belőle. A külön magyar múlt visszaszerzésének és a közös román–magyar múltba való integrálásának stratégiája. 1989 után egy ilyen stratégiát próbáltunk megvalósítani. Mivel nem tehattük meg nem történetté 1918. december 1-jét, és nem is választhattunk helyette egy másik napot közös nemzeti ünnepként, megpróbáltuk elfogadtatni a magunk nemzeti ünnepeként március 15-ét, és úgy tűnt, hogy ez sikerült is, hiszen 1997-től a román miniszterelnökök és államelnökök minden évben nyilvánosan köszöntötték az ünneplő magyarokat, és attól kezdve a román kormány megbízottak, sőt a román pártok képviselői is részt vettek

ezen az ünnepeken, miközben éppúgy nem értettek egyet az egykori 12. ponttal, az Unióval, mint ahogy mi sem értettünk egyet mindazzal, ami 1918. december 1-je után történt. Mintha hallanám is a magyar ellenvetéseket: de ez nem ugyanaz. Valóban nem. Csakhogy pontosan így vélekednek a románok is, természetesen fordított előjellel: akik többen vannak, azoknak igazságuk is több van, mint a kisebbségnek. Mindkét részről kompromisszum elfogadni azt, ami sohasem teljesen kölcsönös. Ez már tényleg nem történetírás, hanem politika. Emlékezetpolitika is. Hiszen olyan közös múlt megteremtésére törekszünk, amely ebben a formájában sohasem létezett. Például sohasem voltunk közös gazdái Erdélynek, hanem egy ideig az egyik, utána meg a másik birtokolta ezt a régiót. 1989 után úgy véltük, itt az ideje valamiféle vagyonszétosztástat statuálni, ha valóban fel akarunk zárkózni Európához, és ez a stratégia mintha lassan-lassan elkezdett volna működni. Legalábbis így láttuk – ezzel áltattuk magunkat? – egy ideig.

Nem emlékszem, ki mondta, de igaza volt: ha példának okáért az olaszok a római birodalom bukásától kezdve minden rendszerváltozáskor megsemmisítették volna az előző rendszer nyomait, ma nem nagyon lenne mit megcsodálni arrafelé. Persze ez sem ilyen egyszerű. Az i. sz. 112–113-ban emelt Traianus-oszlop ma is ép ugyan, de a tetején azért a császár aranszobra helyett 1587-től Szent Péter alakja látható. Ám mégis van tanulnivalónk az olaszoktól. Erdélyben az is nagy kivétel, hogy egy magyar uralkodó, Mátyás király szobra egy évszázadig megmaradt Kolozsváron, és egy adott pillanatban úgy nézett ki, hogy ez sem fog sikerülni, mert a kilencvenes években az akkori nacionalista polgármester egyfolytában ötletelt, hogy miképpen távolíthatná el Fadrusz János szoborcsoportját a Fő térről. Amikor teljesen indokolatlanul régészeti ásatásokat kezdeményezett, alig lehetett leállítani. Azt is mondhatnám, hogy az egyik múlttal, az egykori római város feltáratlan – de a régészek szerint egyébként nem különösebben releváns – maradványaival próbálta megsemmisíteni a másik múltat. Ez a szándék már csak azért is tragikomikus volt, mert ugyanakkor a román politikusok szívesen hivatkoznak Mátyás király román származására, de úgy látszik, a polgármester ezzel sem tudta meggyőzni saját magát, hogy legalább közös történelmi emlékként és ne a magyar múlt hivalkodó monumentumaként szemlélje a kolozsvári születésű király grandiózus szobrát, amely melleleg az 1900-as párizsi világiállításon aranyérmert nyert remekmű.

Aztán a romániai magyar politika fokozatos megerősödésével és az európai integrációs folyamat előrehaladásával mégis elkezdődött a múlt visszaszerzése. Ebbe bele kell számítani a szó szoros értelmében vett restitúciót is, tehát a kommunizmus idején elállamosított épületek, szántóföldek, erdők visszaszolgáltatását, de az elhallgatott magyar történelem emlékeinek, szobroknak, feliratoknak a visszaállítását is. Legalább akkora energiába került a múltat visszahozni a felejtésből, mint a jövőt megalapozni. Pontosabban: elég hamar rá kellett jönnünk, hogy a jövő a múlttól is függ. Lehet ugyan képzelegni múltunk teljes visszaszerzéséről, ám ez soha nem fog megvalósulni. Ami megvalósítható: a különlét többé-kevésbé korlátozott formái mellett azok a közös terek, ahol mindenkinek el kell fogadnia, hogy a másik múltja is

jelen van, nem csak a miénk. Tanulságos ebből a szempontból az aradi Szabadság-szobor története. Zala György alkotását ezelőtt tizenöt évvel tudtuk ismét felállítani a Tűzoltó-téren. Máig nagy győzelemként tartjuk számon, hogy a Trianon után nem sokkal, 1923-ban bedeszázott, majd 1925-ben eltávolított és majdnem nyolcvan esztendeig a várárokban darabjaiban heverő szobor ismét eredeti szépségében látható. Nehéz politikai tárgyalásokra volt szükség ehhez, és az is kellett természetesen, hogy mindkét fél, a románok is, mi is hajlandók legyünk a kompromisszumra. A románok úgy tettek, mintha elfelejtették volna, amit azelőtt gyakran a szemünkre hánytak, hogy mi egy olyan szoborcsoportot akarunk visszaállítani, amelynek központi nőalakja, Hungária tulajdonképpen a hajdani Magyarország – ők úgy mondták: Nagy-Magyarország – jelképe. Elfogadták, amit mi mondtunk, hogy ez egyszerűen Szabadság-szobor, a szabadságharc emlékműve. Ami igaz is persze, de azt sem lehet letagadni, hogy a főalakot tényleg Hungáriának hívják. Mi pedig beleegyeztünk abba, hogy a magyar szoborcsoporttal szemben elhelyezzenek egy diadalívszerű román emlékművet, amelyen az 1848-as román forradalmi mozgalmak néhány főszereplőjének domborműve is látható, de Nicolae Bălcescu mellett ott van Kossuth Lajos is egyébként. Csak halkán mondom: nem túl sikerült alkotás az a diadalív, tehetséges román szobrász munkája ugyan, de látszik, hogy politikai rendelkezésre készült.

10

Ismétlem, vitathatatlan győzelemnek tartottam akkor is, és annak tartom most is, hogy elkezdődött a magyar történelem nyilvános rehabilitációja, hiszen más szoborállítások is követték később ezt az aradit. Az idén meg is ünnepeltük Aradon a tizenöt éves évfordulót, engem is meghívtak, és amikor egy barátommal arról beszélgettünk, hogy másnap megyek Aradra, egyszerre csak azt mondta: „Tudom, hogy sokan morogtak emiatt, sőt, még ma is morognak egyesek, de te légy nyugodt, jól csináltátok.” Egyáltalán nem lettem ettől nyugodt, de legalább egy pillanatra el kellett gondolkoznom azon, hogy vajon miért nem vagyunk képesek újraértékelni közelebbi vagy távolabbi múltunkat. Nyilván nem felejtettem el, hogy annak idején volt a magyar közösségen belül egy ellenzékünk, amely „dupla vagy semmi” alapon képzelte el nemcsak az erdélyi jövő megteremtését, hanem az erdélyi múlt visszaállítását is, és szerinte vagy ugyanúgy, ugyanoda állítjuk vissza a Szabadság-szobrot, vagy sehogy. Amiből kétségtelenül „sehogy” lett volna, és nemcsak ebben a konkrét esetben, hanem általában a nemzeti identitásért folytatott küzdelmünkben. A barátom minden bizonnyal vigasztalni akart, csak hogy én egyáltalán nem voltam addig elkeseredve, ettől viszont tényleg megkeseredett a szám íze. Azt hittem ugyanis, hogy rég túl vagyunk ezen a tetszetős, de halálosan veszélyes teórián, hogy „mindent vissza”, és íme, tizenöt év múltán is előjön. Alig néhány százaléknyan vagyunk ma már Aradon, és kisebbségbe kerültünk más erdélyi nagyvárosokban is, talán éppen azért, mert képtelenek voltunk az új körülményekhez igazodva új stratégiákat kitalálni, csak a múltat sírtuk vissza. Arról az egykori Erdélyről álmodtunk, amely éppen azért omlott össze, mert eleink nem fogadták el a tényeket – hogy mások is élnek velünk együtt ebben a régióban –, és nem ismerték fel a változás szükségét. Súlyosan igazságtalan volt a trianoni dön-

tés, van okunk a nagyhatalmakra hárítani a felelősséget, de legalább akkora volt a saját felelősségünk, vagy talán még nagyobb. Keserűen gondoltam hát végig ezt az aradi történetet, hiszen ezek szerint hiába érzem úgy, hogy Erdély egyre több vonatkozásban – iskolák, művelődési intézmények, önkormányzatok stb. – ismét a miénk (is), és hiába ünnepeljük, hogy már itt is, ott is helyett csináltunk magunknak a románok mellett, mert ezt mások ma is önfeladásnak tekintik. Márpedig, ismétlem, ha erről a „dupla vagy semmi” játszómáról nem mondunk le, akkor a semmivel fogunk maradni. Mint ahogy a „birtokon belül” levő románok hasonló mentalitása most éppen nyerőnek tűnhet számukra, de hosszú távon tönkreteszi Romániát, mert ellehetetlenít minden együttműködést a társadalom különböző csoportjai, etnikumok, vallások, kultúrák, tradíciók között.

Látszólag a német származású államfő által levezé nyelt 2018-as hivatalos centenáriumi ünneppsorozat „csak” annyiban sértette a magyarokat, hogy kizárólag román rendezvények voltak ezek, a magyarokról, netán a magyar–román viszonyról szinte nem is esett szó. Viszont ennek a következményei később mutatkoznak meg: például a minapi úzvölgyi katonatemető-foglalásban. Ezen az úton könnyen visszajuthatunk oda, ahonnan elindultunk: ha az itt élő magyaroknak nincsen semmiféle joguk Erdélyhez, akkor az itt meghalt magyarokat sem illeti meg semmiféle tisztelet. Furcsán működik a történelmi emlékezet(politika): hatalmi szóval irányítható, hogy éppen mit fed el a jótékony vagy kártékony amnézia. Mégis jobb lett volna egy másik nemzeti ünnepet választani Romániában.

Emlékezni természetesen kell. Nekünk például Trianonra. De én bizony nem neveztem volna a Nemzeti Összefogás Napjának közös magyar tragédiánkat, amely nagymértékben Nemzeti Rövidlátásunk, Nemzeti Elbizakodottságunk, Nemzeti Arroganciánk, Nemzeti Kizárólagosságunk miatt következhetett be. Más szóval: jó lenne a százéves évforduló közeledtével nemcsak arról beszélni, hogy mások mit követtek el velünk, hanem hogy mi mit követtünk el másokkal és ezáltal valójában magunkkal is. Hátha néhány tanulságot mégis sikerül megfogalmazni a jövőre nézve. Mert amilyen a mosdó, olyan a törülköző. Amíg a múltat félreértjük, félre fogjuk érteni a jelent is. Ha Trianon okait őszintén feltártuk volna, talán a magyar–román viszony is, Erdély státusza is másképpen nézne ki ma. Mint ahogy azon sincs mit csodálkozni, milyen könnyen gyűlölködésre fogható ma a magyar társadalom, például a bevándorlók ellen, de akár saját másként gondolkodói ellen is, eladdig, hogy már az egykor elsőként vallási toleranciát hirdető Erdélyt is bele lehet rángatni ebbe a gyűlölködésbe. Nincs ebben semmi meglepő, hiszen máig úgy tesznek – úgy írnak, úgy beszélnek, úgy emlékeznek – sokan, mintha a holokausztt is csak mások bűne lenne, és mintha ez a nemzet nem vette volna ki a részét annak idején a szó szoros értelmében halálos gyűlöletből. Amire képesek vagyunk emlékezni, akármennyire is rossz emlékek ezek, azt talán kerülni fogjuk ezután. Amit pedig erőnek erejével elfelejtünk, az valamilyen formában ismét megtörténhet velünk.